

Підписано до друку 09.09.2000 р. Формат 60х90 1/16

Умов. друк. арк. 0.9. Обл.-вид. арк. 1.0.

Тираж 100 Зам. № 243 Безкоштовно

Видавництво «Астон»

46013 м. Тернопіль, вул. Гайова, 8

Львівський національний університет
імені Івана Франка

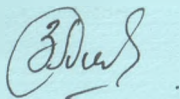
Пушкар Зоряна Михайлівна

УДК 911.3:338 1:636 (477.84)

**ТЕРИТОРІАЛЬНА ОРГАНІЗАЦІЯ
ТВАРИННИЦЬКО-ПРОМИСЛОВОГО
КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ**
(на матеріалах Тернопільської області)

Спеціальність 11.00.02 – економічна та соціальна географія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата географічних наук

Львів -- 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Тернопільської академії народного господарства Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат економічних наук, професор *Качан Євген Петрович*, завідувач кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Тернопільської академії народного господарства, професор

Офіційні опоненти: доктор географічних наук, професор *Шаблій Олег Іванович*, завідувач кафедри економічної і соціальної географії Львівського національного університету імені Івана Франка, професор

кандидат географічних наук, доцент *Коновалова Надія Іллівна*, кафедра економічної географії та екологічного менеджменту Чернівецького державного університету імені Юрія Федьковича, доцент

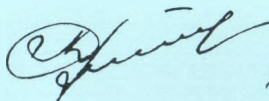
Провідна установа: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, кафедра економічної і соціальної географії, Міністерство освіти і науки України, м. Київ.

Захист відбудеться «27» жовтня 2000 р. о 15⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К35.051.05 у Львівському національному університеті імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. П.Дорошенка, 41, ауд.26).

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка (79000, м. Львів, вул. Драгоманова, 5).

Автореферат розісланий «26» вересня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат географічних наук

Дубіс Л.Ф.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена соціально-економічними змінами, що відбуваються в агропромисловому комплексі країни при переході до ринкових відносин. Вони вимагають розробки адекватних напрямків удосконалення форм територіальної організації та комплексно-пропорційного розвитку всіх його підкомплексів. Особливо актуальними є проблеми функціонування тваринницько-промислових комплексів (ТПК), де в період переходу до ринку виробництво та промислова переробка тваринної сировини зазнали найбільшого спаду, значно трансформувалися виробничо-територіальні і виробничо-технологічні зв'язки. Виникли нові форми територіальної організації ТПК, пов'язані з приватизацією і роздержавленням підприємств АПК, появою малого і середнього бізнесу тощо. Ці процеси вимагають наукового обґрунтування та розробки прикладних заходів для удосконалення територіальної організації ТПК усіх територіальних рівнів.

Найбільш глибоко і різнобічно територіальні та структурні зміни у розвитку ТПК можна вивчити на регіональному рівні обласного масштабу. Управління сільського господарства і продовольства та облдержадміністрації керують агропромисловими процесами, розробляють програми розвитку АПК з урахуванням природних і соціально-економічних чинників, історично набутих навиків людей.

У вітчизняній і зарубіжній суспільно-географічній науці регіональним аспектам дослідження приділяється значна увага, зокрема теорія тваринницько-промислового комплексотворення базується на працях Г.В.Балабанова, Д.Ф.Вермея, М.Р.Влах, Л.Ф.Гаврилюк, В.А.Гуцала, О.В.Заставецької, Ф.Д.Заставного, Р.А.Івануха, С.І.Іщука, Н.І.Коновалової, М.М.Книш, П.В.Луцишина, С.М.Малюка, В.П.Нагірної, Я.Б.Олійника, М.М.Паламарчука, М.Д.Пістуна, І.М.Пушкара, В.М.Тюріна, О.І.Шаблія, С.С.Шнісера та інших вчених. Проте проблеми розвитку та територіальної організації обласних ТПК в умовах переходу до ринку вивчені ще недостатньо. Це й зумовило вибір теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося згідно з планом науково-дослідних робіт кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил Тернопільської академії народного господарства і належить до держбюджетної теми "Еколого-економічні проблеми розвитку і розміщення продуктивних сил регіону".

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення науково-теоретичних і методичних засад удосконалення

територіальної організації та комплексно-пропорційного розвитку регіонального ТПК в умовах переходу до ринкових відносин.

Досягнення поставленої мети вимагає розв'язання таких наукових та практичних задач:

- ◆ поглибити теоретичні та методичні засади вивчення регіонального ТПК;
- ◆ виявити різноманітні типи ТПК, їх структуру, особливості територіальної організації;
- ◆ проаналізувати вплив природних, соціально-економічних, екологічних та історичних чинників на розміщення і функціонування ТПК;
- ◆ розкрити галузево-функціональну, територіально-функціональну й організаційно-управлінську структури ТПК;
- ◆ дослідити територіальну організацію ТПК Тернопільської області;
- ◆ розробити основні напрямки удосконалення територіальної організації ТПК Тернопільської області в умовах переходу до ринкових відносин.

Об'єктом дослідження є ТПК Тернопільської області, який відзначається сприятливими природними і соціально-економічними умовами та чинниками для розвитку тваринництва, та промислової переробки його сировини. В області склалася відповідна спеціалізація сільського господарства, сформувалася інфраструктурна база та сітка підприємств з переробки тваринної продукції.

Предметом дослідження є структура, спеціалізація і територіальна організація ТПК регіону.

Методи дослідження. Для вирішення основних завдань в дисертації використовувались такі методи: системно-структурного аналізу і синтезу – для дослідження територіальної, функціональної і організаційно-управлінської структур; порівняльно-географічний – для аналізу сучасного стану ТПК; індексний – для виявлення ступеня спаду чи росту тваринництва, його поголів'я, продуктивності; графічний – для відображення внутрішньогосподарських циклів; картографічний – для створення моделей ТПК; кореляційної залежності, середніх величин та інші.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретичних та методичних засад формування і функціонування регіонального ТПК в умовах переходу до ринкових відносин. Досліджено сучасні особливості територіальної організації ТПК області, а саме:

- ◆ виявлено вплив процесів приватизації і роздержавлення на

формування різних форм територіальної організації ТПК ;

- ◆ виділено внутрішньогосподарські цикли виробництв, що формуються під впливом малого бізнесу;
- ◆ вивчено чинники впливу на структуру і територіальну організацію ТПК Тернопільської області;
- ◆ досліджено сучасну галузево-функціональну та територіально-функціональну структури ТПК області;
- ◆ проведено районування ТПК Тернопільської області;
- ◆ розроблено графічні і картографічні моделі ТПК Тернопільської області;
- ◆ на базі аналізу територіальної організації ТПК Тернопільської області розроблено основні напрямки її удосконалення.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що теоретичні та методичні засади вивчення ТПК області можуть використовуватися для дослідження аналогічних комплексів інших областей і регіонів України.

Прикладні висновки дисертаційного дослідження доцільно використати при розробці обласної програми розвитку агропромислового виробництва і соціального відродження села на період до 2010 року як складової Національної програми, що розробляється в Україні. Аналітичні матеріали дисертації можуть бути використані обласними організаціями при розробці прогнозних напрямків економічного і соціального розвитку області.

Основні положення дисертації використовуються при вивченні студентами географічних та економічних спеціальностей у курсах «Розміщення продуктивних сил» в Тернопільській академії народного господарства, «Географія Карпато-Подільського регіону» в Чернівецькому державному університеті імені Ю.Федьковича, а також «Географія своєї області» на географічному факультеті Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що всі результати дисертаційного дослідження отримані автором самостійно і опубліковані в 10 одноосібних статтях.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження апробовані у доповідях на міжнародній науковій конференції «Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил» (м. Київ, 1999 р.); на міжнародному науково-методичному семінарі з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства (м. Тернопіль, 1999р.); на звітних конференціях професорсько-

викладацького складу Тернопільської академії народного господарства, на наукових семінарах кафедри управління трудовими ресурсами і розміщення продуктивних сил ТАНГ (1997- 1999рр.); на кафедрі економічної і соціальної географії Тернопільського державного педагогічного університету (1998-1999 рр.). Результати дослідження опубліковані у наукових і навчально-методичних виданнях.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 10 наукових праць загальним обсягом 3,0 друкованих аркуша, з них у фахових виданнях 4 публікації, у збірниках наукових праць – 3 і на наукових конференціях і семінарах – 3.

Обсяг і структура роботи. Дисертаційна робота складається з вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний матеріал викладений на 124 сторінках. Загальний обсяг роботи становить 180 сторінок комп'ютерного набору, в тому числі на 56 сторінках – 13 рисунків, 22 таблиці та 7 додатків, список використаних джерел (включає 168 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, ступінь її дослідження в науковій літературі, охарактеризовані об'єкт та предмет вивчення, основні задачі дисертації, її наукова і практична спрямованість.

Теоретичні та методичні основи вивчення тваринницько-промислового комплексу регіону. В господарстві регіону функціонує ТПК, який відіграє і надалі буде відігравати вирішальну роль у забезпеченні потреб населення в продуктах харчування, промисловості – в сировині, у створенні експортних ресурсів та посиленні продовольчої безпеки країни. Тому стратегія аграрної політики України спрямована на підвищення ефективності ТПК держави та її регіонів. Від раціональності використання наявних умов і ресурсів регіонів буде залежати розвиток тваринництва та підприємств з переробки його сировини, формування місцевого та загальнодержавного ринку тваринної продукції. В сучасних умовах у регіонах реалізуються реформи, покликані створити нові організаційно-правові територіальні формування і господарські структури в аграрній сфері економіки. Найінтенсивніше вони формуються на локальному, районному та міжрайонному рівнях обласних ТПК.

Дослідження показують, що зміна соціально-економічних умов функціонування обласного ТПК не вносить кардинальних змін в його

структуру й територіальну організацію. Відбувається тільки трансформація колись компактних сировинних зон переробних підприємств, видозмінюються зв'язки між складовими комплексу, набувають нових форм фінансові відносини між ними. Загальні риси тваринницько-промислової інтеграції як об'єктивного процесу поєднання галузей тваринництва і підприємств з переробки його сировини залишаються незмінними. Це зумовлено: технологічними особливостями тваринницької сировини, необхідністю територіальної концентрації в зонах і районах тваринництва відповідних типів переробних підприємств (м'ясопереробних, маслوبيйних, сироварних, молочних тощо), розвитком взаємозв'язків між ними.

Ринкова система вимагає адаптації структурних елементів ТПК області до нових умов господарювання. Блочна структура його повинна доповнюватись елементами, що колись не мали вирішального значення для функціонування комплексу (фінансово-кредитний блок, маркетинговий, інформаційний, включаючи науку та інші). Це значно поглиблює та збагачує його компонентну структуру. Аналіз показав, що в сучасних умовах вона включає 9 блоків, кожний з яких має свою функцію в тваринницько-промисловій інтеграції.

Основними елементами компонентної структури виступають підприємства з виробництва тваринної сировини, переробна промисловість, підприємства з заготівлі, зберігання, транспортування сировини, з виробництва матеріалів і обладнання для тваринництва і переробних галузей, установ з кредитування та страхування, ринкова інфраструктура, підготовка кадрів. В обласних ТПК всі ці елементи не завжди розміщені в межах області. Це зумовлює зв'язки обласних ТПК з іншими територіальними комплексами. В умовах переходу до ринку в компонентній структурі виникають нові елементи, пов'язані з виникненням нових типів господарств (державних, приватних, кооперативних), товарних бірж, фінансових організацій, що забезпечують функціонування комплексу. Функціональна структура відображає зв'язки між різними складовими в процесі виробництва і переробки тваринної сировини. Вони цементують цілісність комплексу та зумовлюють його ефективність. Основними елементами функціональної структури виступають тваринницько-промислові цикли, що являють собою поєднання підприємств від виробництва певного виду сировини до виготовлення кінцевої продукції. Тому виділяються м'ясопромисловий, молокопромисловий і птахопромисловий цикли.

Територіальна структура – це різні форми територіального зосередження виробництва і промислової переробки тваринної сировини.

Утворюють її : елементарні тваринницько-промислові територіальні комплекси, елементарні тваринницько-промислові виробничі комплекси, тваринницько-промислові кущі, підрайони.

Елементарні тваринницько-промислові територіальні комплекси – це поєднання переробного підприємства із зоною заготівлі тваринної сировини (наприклад, м'ясокомбінату із зоною заготівлі м'ясної сировини).

Елементарний тваринницько-промисловий виробничий комплекс - це мале переробне підприємство, що належить сільськогосподарському кооперативу, фірмі, спілці і використовує власну сировину.

Тваринницько-промисловий куш – поєднання на невеликій території декількох підприємств з переробки сільськогосподарської сировини тваринного походження, тобто зосередження елементарних тваринницько-промислових територіальних комплексів (ЕТПТК) і елементарних тваринницько-промислових виробничих комплексів (ЕТПВК).

Тваринницько-промисловий підрайон – територіальне зосередження в межах двох і більше адміністративних районів ЕТПТК, ЕТПВК, тваринницько-промислових кущів, що характеризуються певними рівнями концентрації й економічними показниками. Вони в територіальному плані складають обласний тваринницько-промисловий комплекс.

Організаційно-управлінська структура – це сукупність організацій, що здійснюють територіальне керівництво процесами агропромислової інтеграції в межах області. Основними елементами цієї структури є управління сільського господарства і продовольства, асоціація "Тернопільмолоко", облптахопром та їх територіальні підрозділи.

Методичні основи вивчення ТПК включають основні етапи дослідження виробництва і промислової переробки тваринницької продукції, що відображають логічність і послідовність розкриття його територіальної організації.

На першому етапі здійснюється виділення ТПК з інтегрального обласного АПК. При цьому слід виходити з таких теоретичних положень:

- ТПК є територіальне поєднання виробництва і промислової переробки тваринницької продукції і виступає як системне утворення;
- процес формування ТПК проходить під впливом горизонтальної та вертикальної інтеграції;
- функціонування ТПК відбувається під дією природних і соціально-економічних чинників, провідне місце серед яких займають ринкові: попит і пропозиція, купівельна спроможність населення, товарно-грошові відносини між складовими комплексу, економічний стан дер-

жави тощо;

- ТПК – це системне утворення, між складовими якого існують стійкі зв'язки, що зумовлюють його функціонування;

- структура ТПК – це складові, які відображають його галузеву, функціональну, територіальну та організаційно-управлінську будову;

- територіальна організація ТПК – це синтез структурних відношень між його складовими, що проявляється в процесі функціонування на певній території.

На другому етапі аналізуються природні, соціально-економічні та екологічні чинники формування і функціонування ТПК з точки зору їх впливу на розвиток тваринництва, кормову базу, спосіб утримання і годівлю тварин, сучасний стан тваринництва, характер заготівлі тваринницької продукції, її транспортування, економічну ефективність виробництва сировини і готової продукції. Кореляційна залежність між дією різних чинників дає інформацію про позитивні чи негативні їх показники.

Системно-структурний аналіз ТПК здійснюється на основі дослідження галузевого, функціонального і територіального аспектів, а також його організаційно-управлінської структури на сучасному етапі.

На третьому етапі виявляються форми територіальної організації ТПК і подається їх характеристика та розробляються основні напрямки її вдосконалення.

Об'єктивні основи формування і функціонування тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області. На формування та функціонування ТПК впливають різні чинники. В науковій літературі панувала думка, що ТПК не пов'язаний з природними умовами території. Проте орографія місцевості, як показує аналіз, визначає характер гірського і рівнинного тваринництва, особливості тваринницько-промислової інтеграції: клімат впливає на способи утримання тварин (стійловий, відгінний); ґрунти – на спеціалізацію кормовиробництва; водні ресурси – на випоювання тварин, рослинний покрив – на продуктивність сіножатей і пасовищ тощо. Рівнинний, а в багатьох місцях хвилястий рельєф Волино-Подільської височини не зумовлює значної диференціації в кормовиробництві, способі утримання та годівлі тварин. По всій території переважає польове кормовиробництво, яке задовольняє понад 91% потреб у кормах.

Серед них провідне місце займають відходи рослинництва, посіви кормових культур на силос, сінаж, соковиті та концентровані корми. На одну умовну голову виробляється тільки 23 центнери кормових одиниць, що в 2.5 рази менше від потреби. Це – стримуючий чинник роз-

витку тваринництва в сучасних умовах. Він зумовлює низький надій молока (1804 кг на корову), приріст живої ваги (323 г за добу), переви-трати кормів на одиницю продукції. Висока розораність сільськогосподарських угідь (89,7%) вплинула на низьку частку сіножатей і пасовищ (відповідно 3,6 і 6,4%) та незначне надходження кормів з природних кормових угідь.

Враховуючи, що в області є понад 18% орних земель з крутизною схилів більше 7°, доцільно перетворити їх у культурні пасовища, що дасть можливість покращити екологічні умови агроландшафтів, розширити кормову базу тваринництва.

Водними ресурсами область забезпечена порівняно з іншими регіонами України недостатньо. Наявність великої кількості малих рік, забруднених неочищеними стоками переробних підприємств, тваринницьких ферм та комунальних служб, посилюють дефіцит питної води для тваринництва, особливо в Збараському, Бережанському та Лановецькому районах.

Особливе значення для формування і функціонування ТПК області мають соціально-економічні чинники, серед яких найважливішого значення набувають ринкові відносини, ринкова інфраструктура, населення, як виробник і споживач тваринницької продукції, рівень її споживання на сучасному етапі, розвиток транспорту, науково-технічний прогрес та інші.

Системно-структурний аналіз тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області. Дослідження показали, що між складовими ТПК області утворилися диспропорції. Компонентна (галузева) структура не відповідає сучасним тенденціям розвитку комплексу. Підприємства, що виробляють засоби виробництва для ТПК, розміщені переважно за межами області. Розрив економічних зв'язків, диспаритет цін на промислову і тваринницьку продукцію призводить до неповного використання основних фондів, неможливості оновлювати технологічні процеси переробки сировини на рівні світових стандартів.

Змінилась структура тваринництва, типи сільськогосподарських підприємств, характер реалізації сировини. Як показують дослідження, поголів'я ВРХ скоротилося в 1999 р. у порівнянні з 1990 р. на 44,3%, тобто майже наполовину, в тому числі корів – на 21%, свиней – на 45%, овець – на 89%, а коней збільшилось на 16%. Особливо скоротилось поголів'я тварин в сільськогосподарських підприємствах громадського сектора (на 58%), а в особистих підсобних господарствах населення збільшилось, зокрема корів – на 14%; незначне поголів'я (4,8%) зосереджено у фермерських господарствах, хоч є тенденція до його збільшен-

ня. Знизилась продуктивність спеціалізованих господарств з відгодівлі ВРХ і свиней. В області діє 18 спеціалізованих господарств з виробництва яловичини, з коефіцієнтом використання потужностей 22,1%.

Таким чином, в області є певна матеріально-технічна база для розвитку тваринництва, але її використання пов'язане з проблемами зниження попиту на тваринницьку продукцію, зміною цінової політики, розвитком кормовиробництва. В області функціонує 2 м'ясокомбінати, 53 малих підприємств і цехів при райспоживспілках з виробництва ковбас та м'ясних виробів, 17 молокопереробних підприємств, 1 – масло-сирбаза та 25 малих підприємств з виробництва тваринного масла, згущеного молока, казеїну (рис.). Коефіцієнт використання потужностей великих молокозаводів складає 27,3%, а м'ясокомбінатів – 19%.

Функціональна структура ТПК представлена молокопромисловим і м'ясопромисловим циклами. В області вона не завершена. Для раціонального використання відходів переробки ВРХ доцільно створити виробництва з переробки рогів, копит, крові, гіпофізу, шкіри (як окремі підприємства і як цехи при м'ясокомбінатах). Ці гілки циклу поглиблять не тільки переробку сировини, але й дозволять створити додаткові робочі місця. Ця проблема стосується також молокопромислового циклу. В сучасних умовах важливо створити потужності з переробки пахти, сироватки. Крім цього, в основних виробництвах необхідно застосовувати енергозберігаючі технології.

В територіальній структурі ТПК переважають елементарні молокопромислові і м'ясопромислові територіальні комплекси, які поєднують зони заготівлі сировини і переробні підприємства. В області функціонує 2 елементарні м'ясопромислові територіальні комплекси – Тернопільський і Чортківський. Крім них за останні роки виникли елементарні м'ясопромислові виробничі комплекси. Вони представлені малими підприємствами і цехами, а також заготівлею м'ясної сировини у населення та у власних сільськогосподарських підприємствах. В області таких комплексів нараховується 53. Найпоширеніші вони в Гусятинському – 5, Зборівському – 6, Кременецькому районах – 8, в інших – по 2-3 підприємства. Вони не мають сталої зони заготівлі сировини. Зосередження елементарних м'ясопромислових комплексів різних типів на невеликій території формує територіальні м'ясопромислові кущі. Таких елементів у Тернопільській області нараховується 17. Як правило, вони приурочені до території адміністративних районів. Всі елементарні м'ясопромислові комплекси, кущі формують спеціалізований м'ясопромисловий підрайон, який є складовим елементом м'ясопромислового району Поділля.

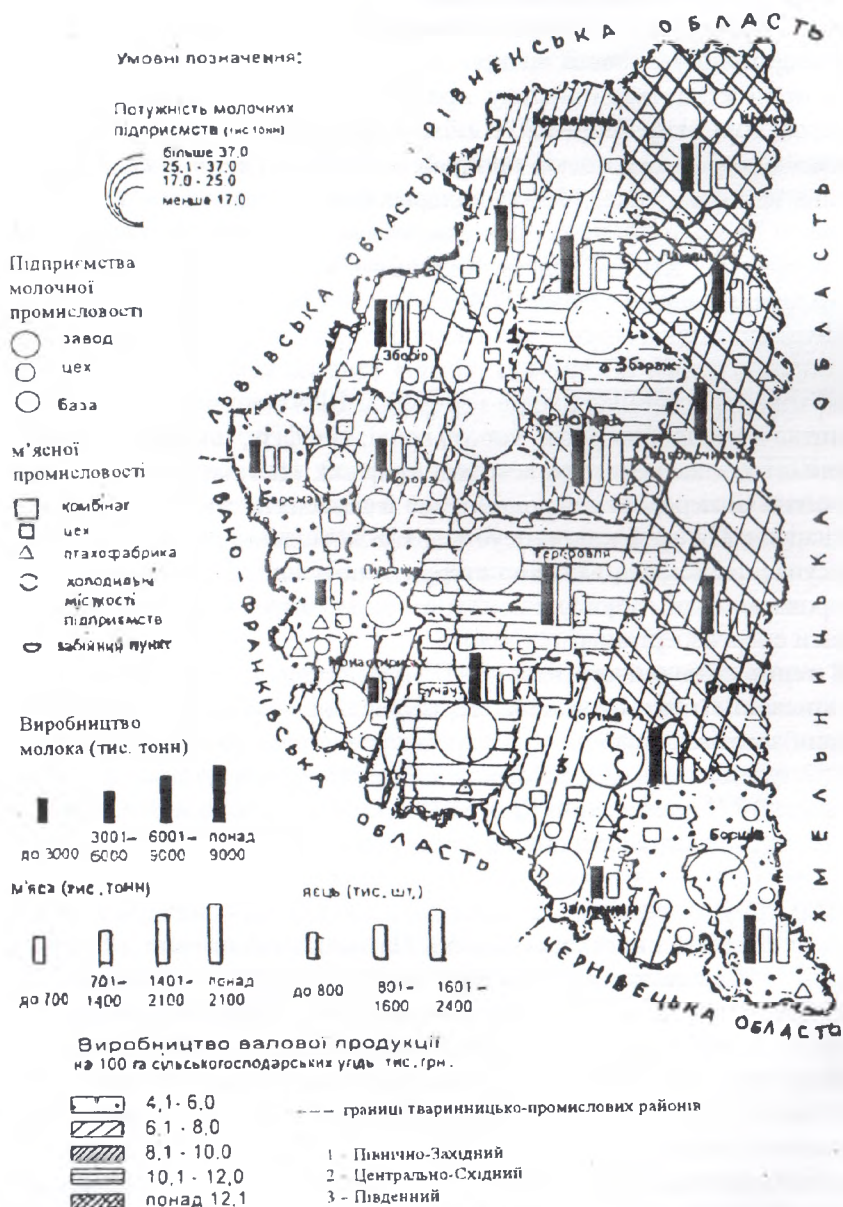

Рис. Тваринницько-промисловий комплекс Тернопільської області

Молокопромисловий комплекс має ідентичну територіальну структуру. На території області діє 17 елементарних молокопромислових територіальних комплексів і 25 елементарних виробничих комплексів, 7 молокопромислових куштів. В сучасних умовах коефіцієнт використання виробничих потужностей складає 27,3%. Найнижчий він у Підволочиській (5%), Заліщицькій (11), Бережанській (18), Тернопільській (13%) елементарних системах.

Територіальна організація тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області вимагає об'єднання всіх типів сільськогосподарських підприємств в господарський комплекс шляхом створення спільних обслуговуючих підприємств (з матеріально-технічного, ветеринарного, маркетингового, фінансово-кредитного обслуговування).

В області діє понад 735 фермерських господарств, які мають різну виробничу структуру. Більшість з них є типовими сільськогосподарськими підприємствами (79%), що спеціалізуються на вирощуванні тварин молочного та м'ясного напрямків, 16% – займаються виробництвом і переробкою тваринної сировини, 4% – здійснюють виробництво, переробку і реалізацію готової продукції на ринку та в торговій мережі області.

У територіальному плані виробництво продукції тваринництва має неоднакову концентрацію. Для її розрахунку доцільно використовувати показники виробництва валової продукції на 100 га сільськогосподарських угідь, на одного працюючого. Узагальнюючим показником є коефіцієнт локалізації, як відношення валової продукції тваринництва до валової продукції сільського господарства в адміністративних районах. Групування районів за ранжуванням даного коефіцієнта для території області є основою для тваринницько-промислового районування. Виділяються такі групи районів:

– райони з коефіцієнтом локалізації тваринництва значно вищим від середньообласного показника (0,30 – 0,36); – з коефіцієнтом локалізації (0,27 – 0,30) вищим середньообласного показника; – з коефіцієнтом локалізації нижчим середньообласного показника (0,20 – 0,24)

На основі такого групування виділено: Північно-Західний, Центральний-Східний і Південний райони (див. рис.).

Північно-Західний район включає Бережанський, Збарзький, Кременецький, Тернопільський, Зборівський, Шумський райони (охоплює 30% території області). Тут зосереджено 76,5% поголів'я птиці, 80% виробництва яєць і тваринного м'яса, 35,4% поголів'я ВРХ, у тому числі 30,3% молочного напрямку. Район має молочно-м'ясну спеціалізацію з розвитком птахівництва.

Центрально-Східний район включає Бучацький, Гусятинський, Козівський, Терехівський, Лановецький адміністративні райони. До них можна віднести також Підволочиський і Заліщицький, які мають хоч і нижчі показники локалізації, але за своїм потенціалом в перспективі будуть займати провідне місце в тваринницько-промисловій інтеграції. Район займає 37% території області, де зосереджено 35,3% поголів'я ВРХ, у тому числі 20,4% молочного напрямку в громадському секторі, а в особистих підсобних господарствах – 30,7%. Спеціалізація району - м'ясо-молочного напрямку з розвитком птахівництва.

Південний район займає 27% території області. До його складу входять Борщівський, Монастирський, Підгаєцький, Чортківський райони, які в сучасних умовах зазнали найбільшого спаду в тваринництві і відповідно - в переробці тваринницької продукції. В районі концентрується 22,4% ВРХ області, молочне тваринництво становить 36,2%, тут зосереджено 26,4% обласного поголів'я коней. Спеціалізація району - м'ясо-молочного напрямку.

ВИСНОВКИ

1. Обласний ТПК є територіальним і технологічним поєднанням підприємств із виробництва тваринницької сировини та її переробки, а також підприємств і організацій, що обслуговують агропромисловий процес.

2. Для стабілізації структури територіальної організації ТПК слід: збільшити виробництво тваринницької продукції в регіонах зі сприятливими умовами кормовиробництва та в приміських районах, особливо в Заліщицькому, Борщівському, Гусятинському, Підволочиському, Кременецькому, а також в приміських зонах м. Тернополя, Чорткова, Кременця.

3. Внутрішньообласний ринок тваринницької продукції необхідно формувати з таких видів продукції, що користується великим попитом у населення: пастеризоване молоко, кисломолочні продукти, сири тверді і плавлені (Тернопіль, Кременець, Чортків, Бережани). Забезпечувати міжобласні товарні потоки сирів, масла, молочних і м'ясних консервів, особливо в області з високою концентрацією міського населення (Київська, Донецька, Львівська, Луганська, Харківська, АР Крим); активно формувати експортні ресурси, зокрема казеїну, молочних консервів.

4. Стабілізувати зони заготівлі тваринницької сировини перероб-

ними підприємствами за рахунок збільшення поголів'я великої рогатої худоби, свиней в Центрально-Східному та Північно-Західному районах.

5. Ефективно використовувати для розвитку тваринництва основні фонди спеціалізованих тваринницьких підприємств в Гусятинському, Заліщицькому, Підволочиському, Чортківському та Бучацькому районах.

6. Збільшити виробництво птахівничої продукції шляхом повного використання потужностей Тернопільської птахофабрики та відновлення функціонування районних птахівничих підприємств в Заліщицькому та Зборівському районах.

7. Розширити взаємозв'язки великих елементарних тваринницько-промислових територіальних комплексів з малими підприємствами з переробки тваринницької продукції в Теремовлянському, Чортківському, Лановецькому, Козівському, Бучацькому районах. Формувати на їх основі багатостадійні елементарні тваринницько-промислові комплекси.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Пушкар З.М. Структурно-територіальний аналіз тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області //Український географічний журнал. – К.: Ін-т географії НАН України. - 2000. – № 2. – С. 45-49.

2. Пушкар З.М. Компонентна структура тваринництва Тернопільської області і шляхи її удосконалення в умовах переходу до ринкових відносин // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія : Географія . – 1998. – № 2. – С. 129 – 131.

3. Пушкар З.М. Економіко-географічний аналіз особистих підсобних господарств населення Тернопільської області в умовах переходу до ринку // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Географія. – 1999. --;№1. – С.109 – 113.

4. Пушкар З.М. Науково-методичні основи вивчення регіонального тваринницько-промислового комплексу //Науковий вісник Чернівецького університету. Вип.49. Географія. – Чернівці: ЧДУ, 1999. – С.124 – 129.

5. Пушкар З.М. Територіальна організація тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області й основні напрями її вдосконалення //Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктив-

них сил України: Зб. наукових праць. Вип. 2.– Тернопіль: Економічна думка, 1998. – С.95-98.

6. Пушкар З.М. Сучасний стан і проблеми розвитку та розміщення тваринництва Тернопільської області в умовах переходу до ринкових відносин // Регіональні аспекти розміщення продуктивних сил України: Зб. наукових праць. – Тернопіль: ВАТ “Поліграфіст”. – 1997. – С.94-101.

7. Пушкар З.М. Дослідження умов і чинників формування тваринницько-промислового комплексу області // Еколого-географічні та географо-краєзнавчі дослідження території Карпато-Подільського регіону. – Чернівці: Рута, 1998. – С.83-89.

8. Пушкар З.М. Екологічні умови формування тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України. Вип. 3.– Тернопіль: Економічна думка, 1999. – С.268-271.

9. Пушкар З.М. Проблеми краєзнавчого вивчення тваринницько-промислового комплексу Тернопільської області // Матеріали першого міжнародного семінару з теорії і практики регіонального географічного краєзнавства. – Тернопіль, 1999. – С.91-93.

10. Пушкар З.М. Використання методу енерговиробничих циклів при вивченні регіонального тваринницько-промислового комплексу // Суспільно-географічні проблеми розвитку продуктивних сил України // Матеріали Міжнародної науково-практичної конф. Вип.4. – Київ: Знання, 1999. – С.58-60.

Пушкар З.М. Територіальна організація тваринницько-промислового комплексу регіону (на матеріалах Тернопільської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2000.

Розглянуто проблеми територіальної організації тваринницько-промислового комплексу регіону в умовах переходу до ринкових відносин, розроблено методичні основи економіко-географічного дослідження структури та інтеграційних процесів у тваринництві та промисловості з переробки його сировини. Виявлено вплив соціально-економічних, природних, історичних чинників на формування і функціонування комплексу на сучасному етапі, обґрунтовано його компонентно-функціональну структуру. Досліджено функціонування тваринницько-промислових циклів, виявлено вплив малих переробних під-

приємств на розвиток внутрішньогосподарських циклів у сільськогосподарських підприємствах Тернопільської області. Досліджено елементи територіальної структури тваринницько-промислового комплексу, вивчено його територіальну організацію, розкрито вплив на неї процесів приватизації і роздержавлення, проведено тваринницько-промислове районування.

Ключові слова: тваринницько-промисловий комплекс, структура, територіальна організація, тваринницько-промисловий цикл, внутрішньогосподарський цикл, особисті підсобні господарства населення, районування.

Pushkar Z.M. Territorial organization of stock-breeding farming complex of the region (Based on the documents of Ternopil region). - Manuscript.

The Candidate of Geography Science Degree Thesis. Speciality 11.00.02 – Economic and Social Geography. – Lviv National University named after Ivan Franko, Lviv, 2000.

The thesis deals with the problems of the regional territorial organization of stock-breeding complex in the period of transition to the marketing.

The Basic Methods of the economical and geographical investigation of the structure and integration processes in stock – breeding and remake have been worked out. The influence of social, economical, natural and historical factors, on the formation and functioning of the complex has been analyzed nowadays. The componential and functional structure of the complex has been proved. The functioning of the stock – breeding farming cycles has been studied and the influence of small recycling enterprises on the development of inner economical cycles at the agricultural enterprises in Ternopil region has been revealed. The territorial structure of stock - breeding complex have been investigated.

The territorial formation of the complex has been researched and the influence of the privatization's processes in denationalization period has been covered and stock - breeding industrial division into districts has been done.

Key words: stock – breeding industrial complex, structure, territorial organization, stock - breeding industrial cycle, inner – economical cycle, private subsidiary farming, division into districts.

Пушкар З.М. Территориальная организация животноводческо-промышленного комплекса региона (на материалах Тернопольской об-

ласти). – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата географических наук по специальности 11.00.02 – экономическая и социальная география. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Львов, 2000.

Углублены теоретические и методические основы исследования региональных животноводческих комплексов. В частности, раскрыты особенности их формирования и функционирования в условиях перехода к рыночным отношениям, охарактеризованы процессы трансформирования структуры и новые формы территориальной организации животноводства и промышленности по переработке его продукции. Рассмотрены вопросы влияния экономических реформ на территориальные изменения в структуре производства, переработки и реализации животноводческой продукции. Разработаны методические положения изучения животноводческо-промышленных комплексов региона, выделены основные этапы исследования, представлены методы, применяемые для изучения различных аспектов функционирования животноводческо-промышленных комплексов в период перехода к рыночным отношениям. Проанализировано влияние природных, социально-экономических, исторических и экологических факторов на современное состояние и дальнейшее развитие животноводческо-промышленной продукции. Раскрыто приоритетное значение социально-экономических факторов для повышения продуктивности отраслей животноводства и развития связей с перерабатывающими предприятиями. Выявлено взаимосвязи уровня платежеспособности населения и спроса на животноводческую продукцию. Раскрыты взгляды ученых на роль природных факторов в территориальной организации комплекса, дана авторская интерпретация влияния их на отдельные стороны развития животноводства. Произведён системно-структурный анализ животноводческо-промышленного комплекса, обоснована необходимость изучения всех компонентов, связанных с функционированием комплекса. В современной структуре выделяется девять сфер, каждая из которых включает различные типы предприятий. Особенно глубоко изучены современные типы сельскохозяйственных предприятий и их место в животноводческо-промышленной интеграции. Раскрыто влияние предприятий малого бизнеса на формирование внутривладельческих циклов по производству молочной и мясной продукции. Изучены межотраслевые связи в комплексе, выявлено современное их состояние, выделены зоны заготовки животноводческого сырья, исследованы мясопромышленный, молокопромышленный и птицепромышленный циклы. Выявлены элементы территориальной структуры животновод-

ческо-промышленного комплекса Тернопольской области. Ими являются элементарные животноводческо-промышленные территориальные комплексы (простые и многостадийные), животноводческо-промышленные кусты, микрорайоны и подрайоны. Изучено организационно-управленческую структуру животноводческо-промышленного комплекса и процессы ее трансформации в современных условиях. Выявлено основные формы территориальной организации животноводческо-промышленного комплекса Тернопольской области и разработаны основные направления ее совершенствования. Выделены внутриобластные животноводческо-промышленные районы (Северо-Западный, Центрально-Восточный и Южный), дана их экономико-географическая характеристика. Проведён анализ подсобных хозяйств населения, фермерских, коллективных крестьянских предприятий, фирм в валовом производстве животноводческой продукции. Определены тенденции дальнейшего развития в условиях стабилизации сельскохозяйственного производства. Используются методы типизации, балансовых расчетов, сравнительный, районирования, индексный, картографический и другие.

Ключевые слова: животноводческо-промышленный комплекс, компонентная, функциональная, территориальная структура, территориальная организация, животноводческо-промышленные и внутрихозяйственные циклы, коллективные и личные подсобные хозяйства населения, зона реализации продукции, районирование.